

FÜLÖP LÁSZLÓ

VAS VÁRMEGYE DIÁKJAI A JÉNAI EGYETEMEN (1657–1878)

Ajénai egyetemet János Frigyes szász választófejedelem alapította 1548-ban. Az intézmény létrehozása mellett politikai események és területveszteségek miatt döntött a fejedelem. Maga az egyetem valójában csak 1558-ban kezdte meg működését, ugyanis csak tíz évvel később nyerte el a császári megerősítést, s ekkor történt az ünnepélyes megnyitása. (Ugyanakkor az egyetem engedély nélkül már működött, 1550-ben már volt magyar diákja is: egy kolozsvári magyar fiú, akinek a teljes nevét sajnos a később említett névsorok sehol sem örökítették meg. Csak a keresztnévét írják le: István – Stephanus Transylvanus.)

Az egyetem matrikulája szerint már az első évben 163 fő iratkozott be. A magyarországi diákok, főként a protestáns vallásúak, korábban Wittenberg egyetemét (alapítva: 1502) látogatták szívesen a német intézmények közül. Az újonnan alakult intézmény lassan lett népszerű a magyarok körében, csak évtizedek, majd egy évszázad múlva jelentek ide az első dunántúli diákok, legelsők közt épp egy Vas megyei, sárvári gyökerű fiatalember, Wittnyédy János¹ 1657-ben. Majd a következő években szinte sereglettek Jénába, csak 1850-ig több mint 1600 személyt regisztráltak az akkori Magyarország területéről. Legtöbben a teológiai karra jelentkeztek, főként a német anyanyelvű városainkból, elsősorban Erdély szász településeiből² és a Felvidék német ajkú városaiából. Sok hallgató nevét olvashatjuk a következő helyekről: Nagyszében, Segesvár, Medgyes, Brassó; Lócse, Bártfa, Kassa, Eperjes, Pozsony. Nyugati városaink közül Sopron és Kőszeg emelendő ki. Több ízben a fűtéstvérék együtt mentek az egyetemre. Példaként csupán egyet, a nagymihályi nemes Szirmai de Szirma család két fiát említjük: Menyhért és Ádám mindketten 1711-ben iratkoztak be az egyetemre. Több családnál a későbbiek folyamán szinte öröklődött a jénai

- 1 Wittnyédy János az 1600-as évek elején a sárvári vár tisztartója volt. Fia, István később Sopron város jegyzője és országgyűlési képviselője, egyben az eperjesi evangélikus kollégium egyik alapítója volt. Schneider Miklós Vas vármegye 1696. évi nemesi összeírásában szerepel két Vas megyében élt Wittnyédy: Ladislaus Vitnédy és Petrus Vitnédy, tehát a vasi eredet nem kizárt. NAGY Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XI. Pest. 1865. 232. old.
- 2 Erdélyből 520 hallgató nevét olvashatjuk az egyetem anyakönyveiben 1883-ig.

egyetem látogatása. Ha végigolvassuk főként a ritka neveket, akkor megállapíthatjuk, hogy talán apa–fia, tán még az unokája is folytatta e hagyományt. Ilyen lehetett a Bodonyban élő Vengeritzky familia is. Közülük az első András nevű 1798/99-ben, a második András 1830-ban lett az egyetem hallgatója. (Az már csupán másodlagos érdekesség, hogy a magyar településen élő, de szláv vezetéknevű hallgatóknak a családneve épp „magyart” jelentett.)

A hallgatókat minden beiratkozás esetén anyakönyvezték, s ez a lajstrom megmaradt az utókornak. Ebből válogatták ki a magyar tanulók nevét azóta többen is.

A legelső egy sárvári diák volt, mégpedig Gruber József, aki beiratkozása után, 1852-ben gyűjtötte ki kézírással a Magyarországról odament hallgatók neveit, saját adataival együtt 1660 személyt. (A későbbiek folyamán elsősorban ezt használjuk föl ezen írásban.) Az egyetem fennállásának 300 éves évfordulójára Ludovico Haan, (magyaros alakban Haan Lajos) 1858-ban, majd 1890-ben Mokos Gyula³ készítette el a magyarok névsorát (2396 fő), amelyhez terjedelmes magyarázatot és listákat készített – rengeteg elírással és hibával. Ennek nem az ő hozzá nem értése vagy a felületessége az oka, hanem az, hogy a több ezernyi, XVI–XIX. századi névanyagot és évszámokat sok szempontból csoportosította.

Az akkori helyesírású nevek, a száмок többszöri másolgatásába eleve hiba csúszik. Maga a könyv szerkesztője, dr. Ábel Jenő is több oldalon keresztül igyekezett ezeket korrigálni, utólag helyesbíteni. A két munka között jelent meg Révész Imre⁴ közlése, amely Gruber József adatait tette közzé nyomtatásban. Természetesen ebben is lehetnek hibák, amelyek már eleve az anyakönyvezéskor keletkezhetnek. Vajon az idegen ajkú lejegyző a magyar neveket és hangokat hallván hogyan adta vissza az írásgyakorlatában? Az adatokat olvasó és utólag átmásoló Gruber diák mennyire volt jártas a magyar (német és latin) nyelvtörténetben, mennyire volt hű? Tegyük hozzá még az elolvasásokat, a tollhibákat, az esetlegesen maga által történt változtatásokat, és sorolhatnánk tovább a hibalehetőségeket. Mindezek alapján döntöttünk úgy, hogy csupán az egyik anyagot vesszük alapul a továbbiakban, ez pedig Gruberé, mivel elsőként ő látta a saját szemével az anyakönyveket. Sőt, több száz lehetett azoknak a száma, akikkel együtt élt az egyetemen. Ezt csak akkor egészítjük ki, ha a másik gyűjtésben, Mokos Gyuláéban újabb nevekre találunk.

A diákok nevének lejegyzése a következő gyakorlat szerint történt. Elöl áll a latin alakban közölt keresztnév, szinte mindig rövidítve. Ezek közt csupán a Jo. értelmezhető kétféleképpen: Johannes (János) vagy Josephus (József), a többi mind eldönthető. Ezt követi/követné a magyar családnév. Itt azonban már sokféle variációval találkozunk. Néhány példával ezeket érzékeltetjük: lehetett a valódi családnév (Czakó, Bodó, Huszár, Szondy); a családnév latinosított alakja (Martonus, Lazarus, Müllerus); a származási helyből -us, toldalékkal ellátott latin forma (Budainus, Popradius, Ungarus, Cassovius); a családnév latinra fordítása (Institoris~Kalmár, Textoris~Takács, Molitor/is~Molnár). Ezt követte a származási hely megadása. Ha pontosan tudták és megadták, akkor ez a település neve volt, ahonnan érkezett: magyarul, németül (ezek sokszor váltogatva, pl. Sopron, Pozsony, Kassa, Brassó stb. esetében) vagy latinul, amennyiben volt a városnak régi latin neve. Végül jött egy rövidítés, hogy az akkori Magyarország melyik részéből érkezett a diák. Ezek a

3 Magyarországi tanulók külföldön I. Szerk.: Dr. ÁBEL Jenő. Budapest. 1890. Összeállította: Mokos Gyula. Ebben a kötetben történelmi utalás Ludovico Haan korábbi, 1858. évi munkájára, amelyet ezen írásban nem használtunk föl.

4 RÉVÉSZ Imre: A jénai egyetemen tanult magyarok s erdélyiek névsora 1550–1850. Történelmi Tár. 1861. 219–238. old.

következők voltak: Ung./Hung. = Magyarország. A Felvidékről jötteknél néha kisebb területeket is megadtak, általában latinosított formában: Turóc, Gömör, Árva, amely néha nem csak a megyére utalt. Pann. = a régi Pannónia területe; illetve Trans./Transylvanus = Erdély. E három elkülönített országrészen kívül előfordul néhány szlávon (horvát?), két illíriai (dalmát?), egy-két bécsi és belgrádi (!) hallgató is, akik feltehetően magyarnak vallották magukat annak ellenére, hogy másutt volt a lakóhelyük.

Ha végigolvassuk a jénai egyetem magyar (!) hallgatóinak a családnevét, szinte megdöbbenünk azon, hogy a vezetéknevek többsége német, azt követi a szláv eredetűeké, s magyar etimonú neveket pedig némelyik tanévben alig-alig olvashatunk. Persze ne feledjük, hogy a német egyetemre főként olyanok mentek, akik már idehaza is anyanyelvi szinten bírták e nyelvet, vagy éppen német/szász származásúak voltak. Ennek ellenpéldájaként az 1798-as évet említjük, amikor is a 19 beiratkozott magyar hallgatóból csak hatnak volt idegen eredetű a családneve, 13 pedig magyar volt: Brassai, Török, Pázmándy, Császári, Gál, Kádár, Szakács, Madarász, Ötvös, Tatai, Elek, Kiss, Alvinczy, feltehetően mind protestáns családból származtak. Természetesen ezek közül lehetséges, hogy négy nem is igazi családnév volt, csak a lakóhelyet jelölte meg, hisz az több esetben elmaradt az anyakönyvekben. És mint fentebb írtuk, sokszor előfordult a vezetéknev -i képzős származási hellyel történő helyettesítése.

Szólnunk kell a nevek korabeli helyesírásáról is, mielőtt névsorunkat részletesen közölnénk. (Ugyan ezt jelen írás szerzője nem láthatta, mivel sehol sem jelent meg másolatban.) Azonban a korábban felsorolt közlők gyakorlatából a következőkre lehet következtetni: a latin keresztnevek, a német családnevek írása nem okozhatott problémát, annál többet a magyar és a szláv eredetű vezetéknevek rögzítése, majd későbbi olvasata. Problémát jelentett: a rövid és hosszú, az ékezetes magánhangzók írása és jelölése; a kétjegyű mássalhangzóink lejegyzése, az *y* szerepe nyelvünkben, amelyekkel még a magyarul írni-olvasni tudó, tanult embereink is sokat küzdöttek. Elképzelhető, hogy a német nyelvű egyetem anyakönyveinek vezetőit néha milyen komoly feladat elé állították azért, hogy bejegyzéseik az utókornak „pontosak” és használhatóak legyenek.

Az itt felsoroltak miatt van annyi bizonytalanság a nevek mai olvasásakor. Hogy ezeket elkerüljük, a továbbiakban közölt hallgatói neveket a mai magyar helyesírás szerint, magyaros sorrendben soroljuk föl. Ez alól csak akkor teszünk kivételt, ha a leírt adatok alapján nem tudtunk dönteni. Zárójelben magyarázatul a korabeli megjegyzéseket vagy a mai ismereteinket, kiegészítéseinket közöljük a hallgatók nevével. Az egyetem diákjainak nevét három csoportra osztottuk, mindegyiket magyarázattal ellátva.

1. Révész Imre (pontosabban Gruber József) kigyűjtése alapján az alábbi Vas megyei tanulók nevei, beiratkozásuk éve, illetve származási helye olvasható a következőkben, betűrendben. A neveknél, amint említettük, a mai magyar helyesírást, névrendet és a latinból lefordított keresztnevet adjuk meg.

Asbóth János 1680/81 Hegyfalu
Ambrózy János 1843/44 Kőszeg
Ambrózy Mihály 1706 Kőszeg (Kuszoghio)
gr. Ambrosius Péter 1771/72 Kőszeg
Ambrosius Sámuel 1782 – a hely hiányzik

A MÚLTNAK KÚTJA

FÜLÖP LÁSZLÓ: VAS VÁRMEGYE DIÁKJAI A JÉNAI EGYETEMEN (1657–1878)

Fábián László 1797 Őr (Oeri)
Fleischhacker Frigyes 1850/51 Pinkafő (Pinkafeld)
Gartner Illés Krisztián 1681 Kőszeg (Gunza)
Gantaut Ágoston Sámuel 1753 Kőszeg (Günza) (Mai kőszegi családnév: Gamauf – *a szerk.*)
Gruber József 1852 Sárvár
Herényi András 1762 ?
Hrabovszky Dávid 1831 Nemesdömölk
Körmendy Pál 1802/03 (?) (Mokosnál: Nagykolta)
Márton Mihály 1844/45 Kőszeg (Güns)
Miskei József 1767 ?
Mocser Sámuel 1694 Kőszeg (Ginzensis)
Roth Károly 1851/52 Kőszeg (Güns)
Skaricza Gábor 1864 Kőszeg (Küsz/r/ogiensis)
Szabó Sándor 1848 Alsóbük
Vasvári Ferenc 1797 ?
Weitzer János György 1686 Kőszeg (Günzensis)
Wittnyédi János 1657 nobilis (de et in Musa) Pannon.

Ha végigolvassuk ezt a 22 nevet, azonnal feltűnik, hogy a korábban említett szerzőknél leírt bizonytalanságok mennyire igazak. Jelen névsor elején már a két Ambrosius nevű diák családneve is problémás. Egyrészt lehet az Ambrózy latinosított formája, másrészt a magyar Ambrus keresztnév latin megfelelője is, amelyet családnévként használtak. A Kőszegről beiratkozott diákok neve után a város magyar-német-latin(osított) neve a maga változatosságával szintén bizonytalanságot kelthet az olvasóban. Három esetben pedig (Herényi, Miskei, Vasvári) azért tettünk utánuk kérdőjelet, mert az lehetett a valódi családnevük, ugyanakkor jelölhette a származási helyüket is -i képzővel. Az Oeri lefedheti, jelentheti Alsó- vagy Felsőőr nevét. Wittnyédy lakhelye is bizonytalan, hisz mint a lábjegyzetben írtuk, nagyapja sárvári, apja viszont már valószínűleg soproni lakosnak számított.

2. Mokos Gyula könyvében találunk még hat Vas megyei illetőségű diáknevet. Azonban a Révész-féle közlésben a személynév után nem szerepel a származási helyük megjelölése. Elképzelhető, hogy Gruber azokat elhagyhatta. Csupán az a gyanús, hogy mindegyiküknél csak magyarul adja meg a lakóhelyük nevét, nem közli az eredeti, származási helyre utaló bejegyzést. Ezek a következők:

Horváth Zsigmond 1802 Kisköcsk
Hutter András 1791/92 Kőszeg
Kebeley Péter 1829 Alsóbük
Kis Zsigmond 1767 Nemesdömölk
Schwarcz Jo. (János vagy József) Mihály 1798 Kőszeg
Wislicenus András 1686 Kőszeg.

3. Révész 1550-től 1850-ig közli a jénai egyetemen tanultak neveit. Ez alól csupán a sárvári illetőségű Gruber a kivétel, aki 1852-ben iratkozott be. Mokos időben ennél tovább lép, egészen az 1882/83-as tanévig gyűjtötte ki a magyar adatokat. Köztük még találtunk hat Vas megyei diákot. A teljesség kedvéért ezeket is közreadjuk.

Donner Lajos 1878 Körmend
Huber Tivadar 1859 Kukmér
Magassy Dénes 1859 KISSOMLYÓ
Nagy Lajos 1873 Magyargencs
Stetner Gyula 1865 Kőszeg (Güns)
Tomka Károly 1864 Dobra.

Dobra későbbi magyar neve Vasdobra. Kukmerral⁵ együtt ma Ausztriához tartozik. Magyargencs pedig abban az időben még Vas megyei település volt, később csatolták Veszprém megyéhez.

Mokos Gyula besorolásai közül néhányat nem tudtam elfogadni annak ellenére, hogy azokat lábjegyzetben igyekszik megmagyarázni. Ezek közül két települést említ: szerinte a Balthensis tollhiba lehet, ezért Baltavár faluval egyeztetni; a Cserge szerinte hibás olvasat, valójában Csenge, azaz Csönge. Ezért a két fiatalembert, Antoni Sámuel és Csapli Istvánt kihagytam a fenti sorból.

Az itt felsorolt, biztosnak mondható vagy néhány esetben bizonytalan besorolású Vas vármegyei diákon kívül természetesen lehetett még több onnan származó személy is a jénai egyetemen. Azonban mivel nem minden esetben tüntették föl a származási helyet, ezért a nevük után csupán a „Pann./Pannon.” megjegyzés olvasható. Ennek ellenére öröndetes az, hogy több ezernyi, Jénában tanult, különböző országokból érkezett fiatal közül sikerült körülbelül 30 Vas megyei származású diákot megmenteni az utókor olvasóinak.

5 Mai nevük: Kukmirm, illetve Neuhaus am Klausenbach.